

К. В. Сенько

**СІНТАКСІЧНЫ ЗВАРОТ GENETIVUS ABSOLUTUS У БЕЛАРУСКІХ
ПЕРАКЛАДАХ ЕВАНГЕЛЛЯ ПАВОДЛЕ МАТФЕЯ**

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск;

kristina.senko@mail.ru;

наук. кір. – А. В. Кірычэнка, канд. філал. навук, дац.

Мэта дадзенага даследавання – вызначыць, у якім значэнні зварот *genetivus absolutus* найбольш часта ўжываецца ў Евангеллі паводле Матфея, разгледзець пытанне перакладу ГА на беларускую мову. Арыгінальнасць і навізна вынікаў даследавання абумоўлена тым, што ўпершыню праводзіцца супастаўляльны аналіз розных беларускіх перакладаў Евангелля паводле Матфея ў дачыненні да сінтаксічнага звароту *genetivus absolutus*.

Ключавыя словы: грэчаскі тэкст Евангелля паводле Матфея; зварот *genetivus absolutus*; пераклад Беларускай Праваслаўнай Царквы 2017 г.; пераклад Канферэнцыі каталіцкіх біскупаў у Беларусі 2017 г.; пераклад Янкі Станкевіча.

Цікавасць да асаблівага перакладу кніг Новага Запавету выклікана адсутнасцю аднаго, прызнанага рознымі хрысціянскімі канфесіямі беларускага перакладу Бібліі, у сувязі з чым аналіз спосабаў перакладу арыгінальных грэчаскіх канструкцый можа быць карысным у працы над стварэннем сучаснага міжканфесійнага беларускага біблейнага перакладу. У нашым даследаванні аналіз тэксту будзе грунтавацца на перакладзе Беларускай Праваслаўнай Царквы 2017 г. (БПЦ), на перакладзе Канферэнцыі каталіцкіх біскупаў у Беларусі (ККББ) таксама 2017 г. і на перакладзе Янкі Станкевіча, які пабачыў свет у 1973 г. Янка Станкевіч – аўтар прац па беларускай гісторыі, гістарыяграфіі, мовазнаўстве, перакладчык Бібліі, які стварыў своеасаблівы варыянт беларускай літаратурнай мовы.

Зварот *genetivus absolutus* (родны незалежны) з’яўляецца адным з самых ужывальных сінтаксічных зваротаў грэчаскай мовы. *Genetivus absolutus* уяўляе сабой акалічнасць часу, прычыны, уступкі, умовы, не залежыць ні ад аднаго члена сказа. Кампаненты звароту – лагічны дзейнік (назоўнік, прыметнік, займеннік у *genetivus*) і лагічны выказнік (дзеепрыметнік, які дапасуецца да лагічнага дзейніка).

У гэксце Евангелля сінтаксічны зварот, на наш погляд, выкарыстоўваецца для ўдакладнення семантыкі, для ўпрыгожвання тэксту, для арыгінальнай падачы сэнсу.

Найбольш ужывальным з'яўляецца зварот *genetivus absolutus* са значэннем часу. Грэчаскі тэкст Евангелля паводле Матфея таксама гэта пацвярджае.

1. У большасці выпадкаў спосабы перадачы дадзенага звароту ў перакладзе Беларускай Праваслаўнай Царквы, каталіцкім перакладзе і ў Янкі Станкевіча супадаюць, 34 выпадкі супадзення было намі выяўлена.

1.1. У абсалютнай большасці выпадкаў супадзення перадачы звароту са значэннем часу ў перакладзе Беларускай Праваслаўнай Царквы, каталіцкім перакладзе і ў Янкі Станкевіча мы назіраем спосаб перакладу даданым сказам часу – 33 выпадкі, але ў пэўных урыўках можна заўважыць некаторыя лексічныя і сінтаксічныя адрозненні.

1.1.1 Абсалютна аднолькавыя спосабы перакладу (і лексічна, і сінтаксічна)

Καθημένον δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ βήματος ἀπέστειλεν πρὸς αὐτὸν ἡ γυνὴ αὐτοῦ λέγουσα μηδὲν σοὶ (Мф.27:19) – *Тым часам, як сядзеў ён на судзейскім узвышэнні, яго жонка паслала яму сказаць (БПЦ) – А калі ён сядзеў на судовым месцы, жонка ягоная паслала сказаць яму (ККББ) – Прывеж таго, як сядзеў ён на судовым седаве, жонка ягоная паслала яму сказаць (Я.С.).* У гэтым выпадку мы можам назіраць супадзенне перакладу, толькі розныя злучнікі: цікава, што і у перакладзе БПЦ выкарыстоўваецца злучнік *як*, да таго ж дабавілі словы «*тым часам*», а ў Я. Станкевіча – «*прывеж таго, як*».

Τελεψήσαντος δὲ τοῦ Ἠρώδου ἰδοὺ ἄγγελος κυρίου φαίνεται κατ' ὄναρ τῷ Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ (Мф.2:19) – *А калі Ірад памёр, – вось, Ангел Гасподні ў сне яўляецца Іосіфу ў Егіпце... (БПЦ) – Калі Ірад памёр, анёл Пана з'явіўся ў сне Юзафу ў Егіпце... (ККББ) – Але, як Гірад памер, вось, ангёл Спандароў з'явіўся ў сьненню Язэпу ў Ягіпце... (Я.С.).*

Καὶ καταβαίνοντων αὐτῶν ἐκ τοῦ ὄρους ἐνετείλατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς λέγων (Мф.17:9) – *І калі сыходзілі яны з гары, Іісус загадаў ім, кажучы... (БПЦ) – Калі сыходзілі з гары, Езус загадаў ім, кажучы... (ККББ) – І як яны зыходзілі з гары, Ісус забараніў ім, кажучы (Я.С.).*

1.1.2 Выпадкі, у каторых ёсць лексічныя ці сінтаксічныя адрозненні

Найбольш распаўсюджаны і звычайны спосаб перакладу мы бачым у наступным прыкладзе, розніца ў тым, што Я. Станкевіч выкарыстаў іншую дзеяслоўную лексему «*перабывалі*»:

Ἀναστρεφόμενων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς... (Мф. 17:22) – У той час, *калі знаходзіліся яны ў Галілеі*, сказаў ім Ісус (БПЦ) – *Калі яны знаходзіліся ў Галілеі, Ён сказаў ім* (ККББ) – *І як яны перабывалі ў Галілеі, Ісус сказаў ім* (Я.С.).

Καὶ ἐκβλήθέντος τοῦ δαμονίου ἐλάλησεν ὁ κωφός (Мф.9:33) – *І калі дэман быў выгнаны*, нямы пачаў гаварыць (БПЦ) – *І калі злы дух быў выгнаны*, нямы пачаў гаварыць (ККББ) – *І, як нячысьцік быў выгнаны*, немые пачаў гўкаць (Я.С.). Розніца ў тым, што аднолькавую істоту тры пераклады перадаюць па-рознаму: *дэман*, *злы дух*, *нячысьцік*. Цікава, што арыгінальны грэчаскі тэкст і лацінскі пераклад выкарыстоўваюць лексему *δαμόνιον* – *daemon*. Гэтую ж грэчаскую лексему ўжывае і пераклад БПЦ. Але ў каталіцкім перакладзе мы бачым апісальнае словазлучэнне «*злы дух*», магчыма, таму што перакладчыкам такі спосаб перакладу падаецца больш зразумелым. А Я. Станкевіч у гэтым значэнні звяртаецца да народнай назвы дэмана – «*нячысьцік*».

Πορευόμενων δὲ αὐτῶν ἰδοὺ τινες τῆς κοινῆς ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν (Мф.28:11) – *А пакуль яны ішлі*, некаторыя з варты, прыйшоўшы ў горад... (БПЦ) – *Калі яны былі ў дарозе*, некаторыя з варты прыйшлі ў горад (ККББ) – *Як жа яны адышлі*, вось, некаторыя з вартаўнікоў, прыйшоўшы да места... (Я.С.). У гэтым выпадку спосабы перакладу аднолькавыя – даданы сказ часу, але ёсць лексічныя адрозненні: *ішлі* – *былі ў дарозе* – *адышлі*.

У наступным урыўку (і часта ў іншых) каталіцкі пераклад удакладняе, хто менавіта з'яўляецца дзеючай асобай звароту, магчыма, для таго, каб у чытачоў не заставалася пытанняў і ўсё было адразу даступна для разумення:

Καὶ ἐλθόντος αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν εἰς τὴν χώραν τῶν Γαδαρηνῶν... (Мф.8:28) – *І калі прыплыў Ён на другі бераг, у краіну Гергесінскую...* (БПЦ) – *Калі Езус прыплыў на другі бераг, у край гадарэнаў* (ККББ) – *І як Ён прыбыў на другі бок да зямлі Гергесынскае...* (Я.С.).

З прыведзеных прыкладаў вынікае, што найбольш ужывальны ў перакладах злучнік – *калі*, пры гэтым у перакладзе Беларускай праваслаўнай і каталіцкай царквы ён выкарыстоўваецца амаль усюды, Янка Станкевіч аддае перавагу іншаму злучніку – *як*:

Σοῦ δὲ ποιοῦντος ἐλεημοσύνην... (Мф.6:3) – У цябе ж, *калі даеш міласціну...* (БПЦ) – *Калі даеш міласціну...* (ККББ) – У цябе ж, *як ты даеш убожніну...* (Я.С.). Адрозненне ў перакладзе ў дадзеным выпадку, што ў перакладах БПЦ і ККББ няма дзейніка.

У наступным выпадку выклікаў нашу цікавасць спосаб перакладу дзеяслоўнага кампанента ў БПЦ і ў Янкі Станкевіча *узляжаць* – лексема з узвышанай канатацыяй, якая не выкарыстоўваецца ў сучаснай беларускай мове. Хутчэй за ўсё на гэтыя пераклады паўплываў рускі Сінадальны пераклад: «И когда Иисус возлежал в доме, многие мытари и грешники пришли». У каталіцкім перакладзе выкарыстоўваецца словазлучэнне «*сядзець за сталом*» для перадачы лексемы:

... καὶ ἐγένετο αὐτοῦ ἀνακειμένου ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ ἰδοὺ πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ ἐλθόντες. (Мф.9:10) – І сталася, *калі Ісус узляжаў* у доме, тады многія мытнікі і грэшнікі прыйшлі (БПЦ) – *Калі Езус сядзеў за сталом* у доме, многія мытнікі і грэшнікі прыйшлі (ККББ) – І сталася, *як Ісус узляжаў* за сталом у доме, і вось, шмат мытнікаў а грэшнікаў, прышоўшы (Я.С.). У новазапаветныя часы за трапезамі людзі звычайна ляжалі. Госці ляжалі па трое на ложку на грэка-рымскі манер, абапіраючыся на левы локаць і пакідаючы правую руку свабоднай для прыёму ежы з агульнай талеркі. На ложку госці ляжалі такім чынам, што галава кожнага знаходзілася на грудзях суседа.

1.2 Яшчэ адным варыянтам перадачы звароту *genetivus absolutus* на беларускую мову з’яўляецца аддзеяслоўны назоўнік з прыназоўнікам. У перакладах Евангелля, якія мы аналізуем, дадзены спосаб у адным і тым жа вершы ва ўсіх варыянтах перакладу мы назіраем 1 раз. Напэўна, таксама можна казаць пра ўплыў Сінадальнага перакладу.

Тоῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γένεσις οὕτως ἦν μνηστευθείσης τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῇ Ἰωσήφ... (Мф.1:18) – Нараджэнне Ісуса Хрыста было так: *пасля заручын Маці Яго Марыі з Іосіфам* (БПЦ) – Нараджэнне Езуса Хрыста было такім. *Пасля заручын Маці Ягонай Марыі з Юзафам* (ККББ) – Нараджэнне ж Ісуса Хрыста сталася гэтак: *па заручынах Маці Ягонае Марыі з Язэпам* (Я.С.) – Рождество Иисуса Христа было так: *по обручении Матери Его Марии с Иосифом* (С.П.).

2. Нягледзячы на тое, што тэкст Евангелля поўны аднолькавых выпадкаў перакладу звароту *genetivus absolutus* са значэннем часу, цікавасць выклікаюць выпадкі несупадзення перакладаў, якіх, як аказалася, у Евангеллі паводле Матфея менш, усяго – 2 выпадкі.

Ὁψίας δὲ γενομένης προσήνευκαν αὐτῷ δαίμονιζομένους πολλούς... (Мф. 8:16) – *Калі ж звечарэла*, прывялі да Яго многіх людзей, апанаваных дэманамі (БПЦ) – *Калі настаў вечар*, прывялі да Яго многіх апанаваных

злымі духамі (ККББ) – *Як жа настаў вечар*, да Яго прывялі шмат апанаваных злым духам (Я.С.).

Ὁψίας δὲ γενομένης ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα (Мф.26:20) – *Калі ж звечарэла*, Ён узлёг з дванаццацю вучнямі (БПЦ) – *Калі ж настаў вечар*, Ён сеў за стол з Дванаццацю (ККББ) – *Як жа настаў вечар*, Ён сеў за стол із двананцацьма вучанікамі (Я.С.). У абодвух гэтых выпадках Беларуская Праваслаўная Царква перадае зварот проста безасабовым дзеясловам, у іншых перакладах цалкам захоўваецца дзейнік і выказнік.

Прааналізаваны намі матэрыял сведчыць, што і ў грэчаскім арыгінале Евангелля паводле Матфея найбольш ужывальны зварот *genetivus absolutus* са значэннем часу (36 разоў з 36 выпадкаў ужывання абароту). Ва ўсіх беларускіх перакладах ён часцей за ўсё перадаецца даданым сказам часу. Прыклады абароту з іншымі значэннямі (уступкі, умовы, прычыны) у тэксце Евангелля намі не знойдзены. Аддзяяслоўным назоўнікам з прыназоўнікам *genetivus absolutus* перакладзены 1 раз ва ўсіх перакладах. Канфесійная розніца беларускіх перакладаў, а таксама розныя задачы і мэты перакладчыкаў – асноўныя прычыны лексічных, марфалагічных і сінтаксічных асаблівасцяў перакладаў Беларускай Праваслаўнай Царквы, Канферэнцыі каталіцкіх біскупаў у Беларусі і Янкі Станкевіча.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Евангелле паводле Матфея. Пераклад Канферэнцыі каталіцкіх біскупаў у Беларусі 2017 г.
2. Евангелле ў перакладзе з старажытнагрэцкага Беларускай Праваслаўнай Царквы 2017 г. URL: <https://azbyka.ru/biblia/?Mt.1&v~g>. (дата звароту: 13.04.2022).
3. Евангелле ў перакладзе з старажытнагрэцкага Янкі Станкевіча. URL: http://casasloviac.co.uk/index.php?newsid=705&news_page=5. (дата звароту: 16.04.2022).